

Smärre meddelanden.

En spelman i Åre.

Efterföljande stycken upptecknades i februari 1908 i byn Häggsjön i Åre efter samtal med skomakaren Gunnar Jonsson, då bosatt i Äggsjön i samma socken. Gunnar, nu omkring 60 år, har alltsedan ungdomen flackat mycket omkring i olika byar, särskildt inom Åre och Kalls socknar, där han på gammalt sätt arbetar i sina kunders hem, och har därunder förvärfvat en omfattande och förtrogen bekantskap med dessa orter och deras traditioner af alla slag. Själf har han också blifvit allmänt bekant, ej blott som handtverkare: skomakare, slöjdare, korgflätare m. m., utan lika mycket eller mera för sin egen skull, för sin stora förmåga af underhållande målro, sina många berättelser, sina märkvärdiga upplevelser och sin fiolspeling. I sistnämnda konst har han ej nått någon större skicklighet, såsom han själf mycket väl vet, men han spelar ändå, »slikt det är», och han har varit rätt mycket eftersökt och omtyckt på enkla lekstugor liksom på bygdens jämförelsevis större tillställningar: bröllop, basarer i byarna m. m. Hans repertoar är rätt blandad: vid sidan af Lapp-Nils melodier kan han föredra allehanda slagdängor, flera inhämtade under den tid han var soldat vid Jämtlands fältjägarerekår, en tjänst, på hvilken han dock snart ledsnade. Gunnar har inom sin mödernesläkt ett musikaliskt påbrå. Hans mor, Pe-Jons-Anika, som i sin ungdom ofta dansat på lekstugor, där Lapp-Nils spelade, är ännu ihågkommen för sin sång. Alla »Pe-Jonsa'n» påstås ha varit händiga, begåfvade, musikaliska, men oregelbundna. De tillhörde de allra fattigaste i samhället, stundom knappast bofasta.

Vid det ofvannämnda tillfället, då jag träffade Gunnar i Häggsjön, hade han i ett par månader haft arbete i en bondgård med att sy skor och laga gamla åt gårdsfolket, inalles mer än 30 par.

Mot kvällarna samlades ofta en del af gårdens ungdom, jämte folk från andra gårdar, kring hans skomakardisk för att prata med honom eller för att höra honom berätta och spela, stundom långt in på natten.

En eftermiddag, en af de sista dagarna af såväl Gunnars som min vistelse i gården, då han spelat mest för mig ensam, ägde det här meddelade samtalet rum. Jag upptecknade det samma kväll, så godt jag kunde ur minnet, och läste följande dag upp det skrifna för Gunnar, som nu, van vid dylikt efter flera föregående uppteckningar, hjälpte mig att åter framkalla hvad som första gången sagts. Därvid gjorde han också åtskilliga utvikningar och tillägg, hvilka jag delvis upptog och infogade i min uppteckning. Bortsedt från denna frihet, har jag så troget som möjligt sökt återge hans ursprungliga framställning både till form och innehåll.

Gunnar talar en något blandad väst-jämtsk dialekt. Äfven i detta afseende sökte jag återge hans verkliga tal, men har här för större lästlsthets skull omskrifvit min uppteckning till riksspråk, endast med bibehållande af ett och annat dialektalt drag.

* *

— Tack för spelet!

— Ååh . . .

— Du kan spela mycket du.

— Den som hade kunnat spela riktut! Hade jag kunnat det, så skulle jag aldrig göra något annat.

Gunnar lägger in fiolen och återtar sin plats vid skomakarbordet.

— Men tänk, att när jag har druckit brännvin, då kan jag inte spela. Det är som borta för mig. Jag hör och vet hur det ska vara, men jag kan inte få till det, utan det blir så obestämdt. Men sen det har gått utú — ruset ur skallen — ja då kan jag, slikt det är. Och då gör det intnågot, om jag dricker då, emellan det jag spelar, då blir jag snarare värre: då mins jag, och då är tankarne samlade; jag kan hålla på i flera dagar.

Nån storspelman är jag visst inte, men jag har spelat på många stora bröllop och för hög persona. — Men jag har varit i lag med

Munter-Johán i Holbatjen i Mattmar. Det är en som kan spela kanhända. Han spelar så att gamla käringar kan gråta småsten. Jag arbetade huskut med honom: jag menade jag skulle kunna få lära mig något af honom, men han var så envis: »Du duger inte till att lära», sa han. Och det var nog sannt också. Men jag har nog tjärskat till nå slag ändå.

Jag var i lag med en, som de kallade för spälapöjtjen — en liten tocken dänn tass, som for omkring i gålom. Han hade en liten, gammal, simpel en fejol tä sines,¹ sönderbruten och hoplimmad allstäss. Det är inte att skåda hunn ätt hårom å mära ätt lårom. Dom gjorde narr af honom, när dom såg honom. När han tog till och spelade, så var det alldeles så bloden tillrade i ådrorna, när dom hörde på honom. Det var nå slag! Djäklar anacka, hvad han spelade godt. Han var inte mer än sexton år. Men säj! om han hade varit så han kunnat skött se ordentla och inte supit så huskut, hvad han skulle ha vorte opptigin² af folket!

Dom gaf honom duktig med päning, men han förstörde det på en gång. Såg ut slarfvu å trasu. Och nu på senare tiden har jag hört, att han ska ha supit sig full och somnat och frusit ihjäl. Det är huskut galet för en som har fått tocker gåfvor. Hade jag kunnat så pass som han, så skulle jag inte ha gjort något annat än spelat, och jag hade fått må som den finaste herre. Den som kan något och kan lämpa sig, så han kan uppträda på större ställen, så blir han opptigin och får mycket.

Ja det var synd han inte skötte sig. Det var dom som hade hört lite mer, som sa det. Ja han kunde spela, när han ville. Och det var det samma, om han la fiolen bakpå ryggen. Han spelade och höll den så här. Sedan flyttade han den py ny länn.³ (Gunnar visade, hur han höll den: först bakom ryggen, sedan, stående på ett ben, under det andra benet. Bytte så om fot och flyttade fiolen under det ben han nyss stod på.) Dom kunde inte höra, när han bytte om fot: lika klart lät det.

Det var en dag han gick in hos skräddar Lidén i Hjärpen och bar fiolen under armen. Då såg skräddarn, att han inte hade

¹ till sägandes. — ² upptagen: gärna sedd, välkommen, hedrad. — ³ under benet.

något lifstyecke på sig, utan bara e stygg e lortug e skjoort, e utaskjort. Då tog han ned ett spritt nytt lifstyecke från väggen, som han nyss hade gjort. »Jag tycker det är synd om dig, att du ska fara och gå utan lifstyecke, du ska få den här.» Då svarade pojken: »Jag gör int nå med den, men vill du ge mig en halfva öl, henne ska jag tacka dig för.» Då skakade skräddaren på hufvut och tyckte att dä e skröpela, att dryckenskapslasten har gjort skada på en sådan yngling. Skräddarn var också en som var duktig att supa. Och vårt ganske betänklein, och tänkte han kanske skulle sluta med tocki-dänn, ta di¹ han såg de förstöre människa. Och det var själfömdt² han tänkte det, fast han lär nog inte ha sagt det. — Han höll upp ett tag med att supa då, skräddarn.

Det var en särskild vacker klang, när han spelade, spälapöjtjen. Och så mjukt! Han var så liten, sträckte ut armarne så långt.

* * *

Jag var öfver tjugu år, när jag begynte och skulle lära mig spela, och då var jag för gammal, var för styf i armen. Jag begynte inte förr än jag var så pass, att jag kunde skaffa mig en fiol själf.

När jag var lillpojck, så snuppade jag mig till att spela på fiolen at a bror männ, men jag fick inte. Han slog mig, han sa jag förstörde strängarna, men jag snuppade mig till det lik tokut, och gnodde på.

Men jag fick ju inte lära något och inte hålla på, och då lät jag det vara, till dess jag kunde få köpa mig en fiol själf. Och det var en gammal en, som Berglund i Rör hade haft. Han var alldeles sönderbruten, så det var bara bitar, hvar bit för sig. Men jag satte ihop honom, limmade ihop, gjorde ett strängbord af en älgbenslägg, och stränghållare och stall gjorde jag af ett cigarrlådlock. Och det vart en duktig en fiol.

Då kom det en herre från Stockholm till Väster Kjoland och skulle hälsa på lapparne och skjuta skroggen³. Då kom han ditåt oss, och det var om tjugonedagkväll, och hade lappkateket Fjällsten

¹ af det. — ² och det var om sig själf han tänkte det (att brännvinet förstörde människan). — ³ vargen.

med sig. Så talade Fjällsten om för grefve von Rosen, att jag var spelman. Då ville han ha mig till att spela. Han tyckte nog det var lifvadt. Och så ville han ha mig till att språka. Och så skulle jag sjunga för honom visan:

Midsommarnatten var för mig ej lång,
 hej dommeni och dore och dej!
 Fyrti par vaggor satte jag i gång,
 hej dommeni och dore och dej!

Hon är lång visan, men han skulle prompt lära sig henne, grefven. Och så skulle jag lära honom att dansa jämtlandspolska, och han tyckte det var förträffela bra. Då fick jag åtta kronor i pängar af honom. Så bytte jag med lappen då, bytte fioler, och gaf honom femton kronor emellan. Och det är den här fiolen det.

* *

I en bondgård hade jag en gång hört en historia om ett varsel, som skulle ha visat sig för Gunnars hustru en gång, innan han kom hem. Det var första sommarn de var gifta, Gunnar hade varit borta vid Gefsjön och spelat på en lekstuga¹, hustrun var i Grönlundsvallen² jämte sin syster och väntade honom. Kvinnorna var oroliga, gick ofta i dörren och tittade.

Så såg de en dag en kolsvart hund, som kom Nordhallsvägen och gick in på vallen. Han for och nosade kring en hässja, la se nepå, som hundar bruka, och såg på käringarna, som stod i dörren. Han flängde skinnet af tänderna, när han såg på dem. Men så försvann han.

En liten stund därefter kom Gunnar själf samma väg och bar en korg på en käpp öfver axeln. Men när han kom in på vallen, gick han inte till dem, som de väntade, utan han gick in i den andra bustugan. De väntade länge, att han skulle komma till dem, men till slut skickade de Sven, som var lillgetar³, och som också sett Gunnar komma in på vallen, in i den andra stugan, till Brita,

¹ dansgille. — ² fäbodvall vid södra stranden af Äggsjön, hörande till byn Äggsjön, hvilken by i dagligt tal vanligen kallas Grönlunds. — ³ vallpojke.

för att fråga efter honom. Men ingen Gunnar fanns där. De hade hvarken sett till honom eller hunden.

Lite därefter kom Gunnar själf med korgen på käppen, alldeles som de sett honom. »Fy vå du kom o ha för e anhang!» sa a Aann', käringa hans. Då ska Gunnar ha berättat om resan och om hur han förra natten var i slagsmål och äfventyr.

Nu frågade jag Gunnar om denna tilldragelse. Han berättade den i följande form:

Jag var i Klocka och slog, och när jag slagit ifrån mig, så skulle jag hem till Grönlunds. Käringa var där och var i lag med syster sin i Grönlundsvallen, och de väntade nu på mig, men visste inte hvilken dag jag skulle komma.

Så såg de mig uppe i bäckdalen ofvanför vallen, och jag bar en tågkorg¹ på en käpp öfver axeln — det var en lockkorg — de såg mig gå nedåt bäcken, men de såg mig inte komma uppöfver backen ifrån bäcken och fram på vallen.

Så ungefärligen en timme därefter så kom jag återigen och gick nedöfver åt bäcken och kom fram på vallen nedåt husen. »Hvar har du hållit till så länge? Vi såg dig, du kom för längesedan och gick nedgenom åt bäcken.» Jag visste intnå om det, jag inte. Men nån hund eller nå annat anhang det har jag inte vetat nå om. Men de ä läsare, dom som har berättat det för dig, och du vet hvad dom menar, när jag kommer och bär fiolen. Och jag bar honom då, hade den där svartlådan med mig.»

— Och jag undras inte på det — fortsatte Gunnar omedelbart — att dom menar det är synd att spela, dom som har kommit tä flöken².

Jag skulle på ett bröllop och spela om anndag påsk. Det var om anndag påsk om kvällen, som bröllopet skulle begynna. Det var när Viktor i Melen skulle gifta sig.

Och natten förr än jag skulle resa på bröllopet, så drömde jag, att det kom en svart en karl, han var alldeles blank, så det sken af honom. Alldeles naken, sir du. Och hade horna på hufvut och bar fiolen med sig och satte sig på sänggafveln, för fotändan. Steg upp på sänggafveln och drog uppunder sig fötterna, så han satt a

¹ korg, flätad af rottågor. — ² kommit i klungan: läsarne.

hyklom¹, och fotbladen hängde nedefter — jag tyckte dom va så tunn och spe² — och långa tår. Och rumpa hade han, e lång e spänstug e roomp', så tjock som tummen, och blank.

Och tog till och strök på fiolen, och så långa, smala klor, som han höll i stråken med, och hade så långa, lediga tag. Men det tyckte jag var ändå intnågo' tä o hör', men så stod det en framför sängen och var svartklädd, hvit krage och manchetter, och hvit i bringan, och fin värre, och tog till och strök på fiolen, när den där svart-karlen spelade. Men då var det så vackert, att det isade genom ådrorna på mig. Det var så skärandes.

Och de spelade en låt, och när jag vaknade, så kunde jag den, men jag vann inte mer än resa mig upp däri sängen förrän jag hade glömt bort den. Sedan har jag aldrig kommit på den mer. Det var en låt, som jag aldrig har hört förr.

Då var jag brydd om jag skulle resa på bröllopet, för jag funderade om det var synd, men det vart så jag drog till ändå. När jag kom på bröllopet, så fick jag igen drömmen. Jag fick mig en duktig örfil af ungbonden.³ Det var bara så det sjaue genom skallen, och hvitögonen vart röda, och jag hade ondt i skallen i flera dagar. Den synden var det jag mötte.

Han var full förstäss. Det var inte ärnadt åt mig. Det var en annan, som skulle ha fått det ja.

* * *

— Har du gjort nån låt själf, Gunnar?

— Jag har gjort en, men han är bara simpel.

Gunnar tar upp fiolen och spelar låten.

— Den här har jag kunnat ta ut för han är så enkel. Men jag hör ibland låtar, som ä så lång o så inveckle, dä vill sääj' mångkonstrig — hör dom så väl, men då kan jag inte ta ut dom. Men om jag hade kunnat noterna och hade notat af dem, så skulle jag ha fått upp låtar, som hade varit överdrivla vacker. Men . . . dä vill sääj', jä kann int minnes dom mär än ein gång.

¹ på huk. — ² spåda. — ³ brudgummen.